13/08/2019

Ένας βυζαντινός περίπατος στη Μεγάλη Παναγία

/ Παιδεία και Πολιτισμός

Η εκκλησία της Μεγάλης Παναγιάς βρισκόταν στην αυλή της Βιβλιοθήκης του Αδριανού. Σήμερα θα την εντοπίσετε στον αρχαιολογικό χώρο της βιβλιοθήκης του Ανδριανού και συγκεκριμένα ακριβώς απέναντι από τον αριθμό 62 της οδού Αδριανού.

ΓΕΝΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Στις αρχές του 5ου αιώνος μ.Χ. σε μια κίνηση εξαιρετικής διπλωματίας του επάρχου του Ιλλυρικού Ερκουλίου (408 – 412 μ.Χ.), ο χώρος της βιβλιοθήκης του Ανδριανού κατανεμήθηκε ισότιμα στους Εθνικούς και στους Χριστιανούς, στις δύο επικρατούσες κοινότητες δηλαδή της εποχής εκείνης. Οι ανακαινισμένες-επισκευασμένες πτέρυγες της Βιβλιοθήκης μετά τις καταστροφές που προκάλεσαν οι Έρουλοι, παραχωρήθηκαν στους Εθνικούς Σοφιστές και νεοπλατωνικούς φιλοσόφους, ενώ αντίθετα η αυλή δόθηκε στους Χριστιανούς για την ανέγερση

εκκλησίας. Η κίνηση αυτή οδήγησε αναμφίβολα στην καθημερινή ειρηνική συνύπαρξη, συμβίωση και τριβή των δύο αυτών ομάδων στον ίδιο χώρο.

Κατά αυτόν τον τρόπο ανηγέρθη ο παλαιότερος γνωστός χριστιανικό ναός της Αθήνας, ο τετράκογχος μαρμάρινος ναός, που έμεινε γνωστός ως Μεγάλη Παναγιά.

Η κεντρική θέση του στην καρδιά της ρωμαϊκής πόλης, το μέγεθός του αλλά και η αρχαιότητά του κάνουν πολλούς ιστορικούς να υποστηρίζουν ότι πιθανώς η Μεγάλη Παναγιά να υπήρξε υπήρξε ο πρώτος καθεδρικός ναός της πόλης.

Δύο περίπου αιώνες αργότερα ο Ναός διασκευάστηκε σε τρίκλιτη βασιλική.

Το 12ο αιώνα μ.Χ. λόγω πυρκαγιάς, αντικαταστάθηκε από το μικρό μονόχωρο τρουλαίο Βυζαντινό ναό, αγνώστου λοιπών στοιχείων.

Το 1760 μ.Χ., λειτούργησε στον χώρο του το «Φροντιστήριον Ελληνικών και κοινών μαθημάτων».

Κατά την Τουρκοκρατία, με την επέκταση που πραγματοποιήθηκε, η μορφή του ναού μεταβλήθηκε σημαντικά. Αλλά και αυτή η εκκλησία είχε την ίδια τύχη με την προηγούμενη, καθότι κάηκε το 1884 μ.Χ. από την μεγάλη πυρκαγιά, που κατέστρεψε όλη την Αγορά. Έκτοτε ο Ναός δεν ανοικοδομήθηκε.

Σήμερα, επίσκεψη στο μνημείο περιορίζεται στα τμήματα των θεμελίων των διαφόρων φάσεων του ναού, σε κίονες της νότιας πλευράς καθώς και σε ίχνη του μωσαϊκού του παλαιοχριστιανικού ναού.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ

Ο παλαιότερος γνωστός χριστιανικός ναός της Αθήνας ήταν αφιερωμένος στην Παναγία (πιθανώς στη Ζωοδόχο Πηγή) και λόγω του μεγέθους της αποκαλούταν Μεγάλη Παναγία.

Κατά μια άλλη θεωρία, που δεν φαίνεται όμως να ευσταθεί, η ονοματοδοσία της εκκλησίας προήλθε από το γεγονός ότι φυλασσόταν εκεί την περίοδο της Λατινοκρατίας (1205-1456 μ.Χ.) η παλαιότερη εικόνα της Παναγίας (Παναγιά Αθηνιώτισσα) φιλοτεχνημένη από τον Άγιο και Ευαγγελιστή Λουκά.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ο αρχικός τετράκογχος ναός του 5ου αιώνος είχε διαστάσεις 39×39 μέτρα και κατελάμβανε περίπου το μισό ανατολικό χώρο της αυλής της βιβλιοθήκης του Ανδριανού.

Ο κυρίως ναός αποτελούνταν από μια τετράγωνη αίθουσα διαστάσεων 15,42×15,42 μέτρα, που στο ανατολικό μέρος κατέληγε σε ημικυκλική αψίδα διαμέτρου 8,63 μέτρων. Στις άλλες τρεις πλευρές σχηματίζονταν μικρότερες ημικυκλικές αψίδες ανά τέσσερις κίονες. Στη δυτική πλευρά του ναού υπήρχε ο νάρθηκας, με διάφορα προκτίσματα από αριστερά και τις σκάλες του γυναικωνιτη από τα δεξιά, συνολικών διαστάσεων. 25,12 x 5,42 μέτρων.

Η τοιχοποιία ήταν μαρμάρινη και το δάπεδό του τετραγώνου του κυρίως ναού, ήταν αντιστοίχως μαρμαροστρωμένο. Αντίθετα τα δάπεδα των κλιτών και των προκτισμάτων ήταν στρωμένα με ψηφιδωτά.

Τμήματα των θεμελίων, του κατωτέρου τμήματος των τοιχών και θραύσματα του μωσαϊκού, του ναού εκείνης της εποχής, είναι ακόμα και σήμερα ορατά, από τον

επισκέπτη.

Ο τρίκλιτος βυζαντινός ναός του 7ου αιώνος μ.Χ., υπήρξε λίγο μικρότερος, λόγω περιορισμού της δυτικής του πλευράς. Ορατά στοιχεία ακόμα και σήμερα του ναού αυτού είναι η ανατολικής αψίδα καθώς και τμήμα της κιονοστοιχείας του.

Για τον Βυζαντινό ναό της Μεγάλης Παναγιάς δεν υπάρχουν επαρκείς ιστορικές πηγές. Σίγουρα πάντως είχε προσαρμοσθεί στα ερείπια δύο μαρμάρινων τοίχων αρχαϊκού μνημείου και έφερε Αθηναϊκό τρούλο παρόμοιο της Γοργουπηκόου. Δεν ακολουθούσε, δηλαδή το πλινθοπερίκλειστο τρόπο δόμησης, αλλά είχε ολόσωμους μαρμάρινους οριζόντιους δόμους.

Κατά μία θεωρία ο Βυζαντινός ναός είχε μετασκευαστεί σε μονόχωρο σταυροειδή ναό, χωρίς κλίτη.

Η αρχιτεκτονική μορφή του ναού της τουρκοκρατίας έγινε γνωστά κυρίως από τα σχέδια διαφόρων περιηγητών την εποχής και ειδικότερα του Andre Couchaud. Όπως προαναφέρθηκε το μνημείο τον 18ο αιώνα μ.Χ. για άγνωστο λόγο διαιρέθηκε σε δύο χώρους. Τον πρώτο χώρο απήρτιζε μια μικρή μονόχωρη τρουλλαία εκκλησία τής Παναγίας προσανατολισμένη βόρεια, πού ενσωμάτωνε τμήματα των τοίχων του αρχικού τετρακόγχου, ενώ ο δεύτερος χώρος ήταν μια προσκολλημένη τρουλαία εκκλησία στα νότια της Παναγιάς, με κανονικό προσανατολισμό. Η δεύτερη αυτή αυτοτελής εκκλησία της Αγίας Τριάδος, χρησιμοποιείτο και ως νάρθηκας του μικρού ναού της Παναγίας. Ο τρούλος της ήταν χαμηλός οκταγωνικός, πολύ μεγαλύτερος όμως σε διάμετρο σε σχέση με αυτόν του Αθηναϊκού τύπου της Παναγίας